

Х. А. Гайдаржи,
асpirант Національного університету
“Одеська юридична академія”

УДК 349.422.22

ПРАВОВІДНОСИНИ ЧЛЕНСТВА В ОБ'ЄДНАННЯХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПЕРЕРОБНИХ КООПЕРАТИВІВ

Аналізуються правовідносини членства в об'єднаннях сільськогосподарських переробних кооперативів. У ході дослідження виокремлюються особливості, притаманні членам об'єднань сільськогосподарських переробних кооперативів. Пропонується законодавче закріплення інституту асоційованих членів у кооперативних об'єднаннях. У результаті аналізу автором здійснено класифікацію асоційованих членів кооперативних об'єднань за критерієм мети вступу. Поряд з цим у статті сформульовано універсальні права та обов'язки членів об'єднань сільськогосподарських переробних кооперативів, а також досліджено характер членських відносин, а саме види та особливості майнових внесків. Досліджується механізм представництва в органах управління кооперативним об'єднанням та шляхи його вдосконалення. Обґрунтovується висновок щодо пріоритетності використання принципу “один член — один голос” при голосуванні та представництві в об'єднаннях сільськогосподарських переробних кооперативів як такого, що найбільш точно та повно відображає кооперативну ідентичність цих організацій.

Ключові слова: сільськогосподарський переробний кооператив, кооперативне об'єднання, уповноважені представники, асоційовані члени.

Інститут кооперативного об'єднання є прогресивним явищем кооперативного руху не лише в Україні, а й за кордоном. Вітчизняне законодавство закладає лише основи регулювання відповідних правовідносин, що має позитивні та негативні наслідки: по-перше, майже всі питання організації та діяльності кооперативних об'єднань регламентуються на локальному рівні; по-друге, деякі принципові питання, наприклад, членства, залишаються без однозначного імперативного вирішення. Наукова розробка інституту об'єднання сільськогосподарських переробних кооперативів сприятиме заповненню прогалин у законодавчому регулюванні та дозволить сформулювати оптимальні шляхи вдосконалення нормативних приписів у цій сфері.

Правовими питаннями створення та функціонування кооперативних об'єднань займалися талановиті вчені, серед яких — К. І. Вахітов, Я. З. Гаєцька-Колотило, О. В. Гафурова, Н. С. Гавриш, І. І. Каракаш, П. Ф. Кулинич, В. І. Семчик, А. М. Статівка, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, В. І. Федорович та інші. Однак, динамічність правової системи та соціальних умов вимагає дослідження кооперативних об'єднань у сучасному вимірі. Крім того, правові особливості об'єднання сільськогосподарських переробних кооперативів, зокрема членства в таких об'єднаннях, не були предметом достатньої уваги науковців, тому ці правовідносини вимагають свого глибокого вивчення.

Таким чином, *метою статті* є дослідження проблемних аспектів правовідносин членства в об'єднаннях сільськогосподарських переробних кооперативів та розробка шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання цього інституту.

Відповідно до ч. 1 ст. 30 Закону України “Про кооперацію” кооперативне об’єднання — це спілка, ліга, асоціація, альянс та інші форми добровільного об’єднання кооперативів за видами діяльності чи територіальною ознакою з метою створення сприятливих умов для діяльності кооперативів, що входять до його складу, та їх членів [1].

Згідно з положеннями ст. 30 Закону України “Про кооперацію” кооперативне об’єднання можуть створити та бути його учасниками лише кооперативи або інші кооперативні об’єднання. Тобто сільськогосподарські переробні кооперативи як такі, що займаються “переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів із льону, коноплі, лісо- і пиломатеріалів тощо)”, можуть бути членами кооперативних об’єднань. Слід також враховувати той факт, що сільськогосподарському переробному кооперативу законодавством не заборонено бути членом одразу кількох кооперативних об’єднань. Це пояснюється тим, що кооперативні об’єднання можуть переслідувати різну мету та виконувати різні функції, в яких зацікавлені сільськогосподарські переробні кооперативи.

Із визначення кооперативного об’єднання також випливає, що фізичні та юридичні особи іншої організаційно-правової форми не в праві ставати членом кооперативного об’єднання. Слід нагадати, що подібні бар’єри для членства встановлені законодавством і щодо первинних сільськогосподарських кооперативів — їхніми членами можуть стати лише сільськогосподарські товаровиробники. Проте Закон передбачив можливість входження до кооперативу інших осіб як асоційованих членів. На рівні кооперативного об’єднання схожий інститут законодавчо не встановлено, хоча, можливо, це є питанням часу, адже на практиці до деяких кооперативних об’єднань зараховуються асоційовані члени. Наприклад, у кооперативному об’єднанні “Рівноправність” асоційованим членом є благодійна організація “Львівська аграрна дорадча служба”. Закономірно, що фактична наявність відповідних правовідносин повинна тягнути за собою їх науковий аналіз та нормативне регулювання.

Асоційовані члени за метою вступу поділяються на дві категорії:

- такі, що мають домінуючий фінансовий інтерес (інвестори будь-яких організаційно-правових форм);
- такі, що переслідують некомерційну мету (громадські організації, благодійні організації тощо).

Дані категорії тяжіють до своїх умовних аналогів серед кооперативних об’єднань: виробничих та організаційно-представницьких.

В організаційно-представницьких об’єднаннях часто існує необхідність в інвестуванні, проте майже відсутня матеріальна зацікавленість майбутніх інвесторів, так як діяльність таких об’єднань не має на меті одержання певної матеріальної вигоди і переслідує іншу мету. Саме тому їхня діяльність може зацікавити асоційованих членів некомерційного типу (другої категорії), а утворений симбіоз є досить логічним та перспективним.

У виробничих об’єднань фінансова підтримка у вигляді внесків асоційованих членів першої категорії (інвесторів) є досить актуальною та повинна допускатись у встановлених законом межах. Це закономірно, тому що виробниче об’єднання має ознаки кооперативу.

Вступ кооперативу до об’єднання є відповідальним кроком, що тягне за собою низку правових, організаційних та господарських наслідків. Законодавець підкреслює важливість участі кооперативу в об’єднаннях шляхом закріплення в ч. 11 ст. 15 Закону України “Про кооперацію” такого положення: “Рішення загальних зборів

членів кооперативу про вступ до кооперативного об'єднання або вихід з нього вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як 75 відсотків членів кооперативу, присутніх на загальних зборах кооперативу” [1]. Тобто досягнення згоди кваліфікованої більшості членів кооперативу в цьому випадку є обов'язковою умовою для вступу чи виходу з кооперативного об'єднання.

Членство в кооперативному об'єднанні обумовлює наявність прав та обов'язків, які знову ж таки прямо не передбачені законом. Проведення аналогій та дослідження статутів кооперативних об'єднань дозволяє сформулювати основні права члена будь-якого такого об'єднання:

- а) право управління, що складається із комплексу прав: право голосу, право делегувати уповноважених представників до органів управління тощо;
- б) право отримувати послуги цього об'єднання, передбачені в установчих документах;
- в) право добровільного виходу з об'єднання.

Загальними обов'язками, що є спільними для всіх членів кооперативних об'єднань, можна назвати:

- а) обов'язок сплачувати передбачені внески;
- б) обов'язок брати участь в управлінні та діяльності об'єднання;
- в) обов'язок діяти не всупереч інтересам об'єднання.

Відповідно до ст. 2 Закону України “Про кооперацію” член кооперативного об'єднання повинен зробити два обов'язкові внески: вступний та членський, у той час як член первинного кооперативу вносить пайовий, вступний та цільовий внески. На відміну від останніх, внески до кооперативних об'єднань є неповоротними, тобто в кооперативних об'єднаннях відсутнє поняття паю. Однак ст. 32 та ст. 33 Закону України “Про кооперацію”, що визначають обов'язкові положення установчих документів кооперативного об'єднання, формулювання норми права: (“*сплата вступного, членського та інших внесків*”), дозволяють стверджувати, що вказані *інші* внески можуть бути передбачені установчим договором чи статутом кожного конкретного кооперативного об'єднання. Диспозитивність цього законодавчого припису надає змогу ввести майнові внески за типом пайових у виробничих кооперативних об'єднаннях, що відповідає їх правовій сутності.

Так як членами кооперативних об'єднань можуть бути лише юридичні особи, надзвичайно актуально є регламентація обрання, діяльності, прав та обов'язків уповноважених представників, що діють від імені кооперативів в органах управління кооперативним об'єднанням.

Питання нормативного закріплення справедливого представництва залишено законодавцем на локальне врегулювання. Щодо практичного здійснення такої можливості О. В. Гафурова пропонує закріпити в статуті інформацію про кількість осіб, від якої обирається один уповноважений, термін повноважень, порядок обрання, їх компетенцію [2, с. 158]. Однак, на наш погляд, навіть за ідеального, з юридичної точки зору, прописання в законі чи статуті процедури обрання уповноважених існує реальна небезпека втратити зв'язок між кооператорами (первинними суб'єктами) та кооперативним об'єднанням (вищою ланкою кооперації). Це пояснюється тим, що не встановлено особливих правил вирішення питань зборами уповноважених. Щоб не відсторонювати членів первинних кооперативів від створення та управління кооперативним об'єднанням, слід, на нашу думку, диспозитивно передбачити, що за бажанням членів уповноваженим представниками надається право й одночасно обов'язок діяти за вказаними ключовими питаннями виключно так, як вирішили загальні збори. У такому разі делеговані представники будуть виступати не як самостійні автономні суб'єкти на установчих зборах та з'їзді (конференції) кооперативного об'єднання, а діятимуть як “продовження” свого кооперативу, членів, які їх обрали. Важливою юридичною гарантією дотримання відповідного механізму повинно стати закріплення права кооперативу оскаржити

дії свого представника у випадку, якщо вони суперечать рішенню, винесеному загальними зборами.

Особовий склад уповноважених представників може варіювати, тобто один і той самий кооператив може відправляти на установчі збори та конференції в якості своїх делегатів різних осіб. Вважаємо, що надання такого права і його активна реалізація дозволить задіяти більшу кількість членів кооперативу до управління кооперативним об'єднанням, що підвищує кооперативну відповідальність та сприяє повному дотриманню прав членів.

Слід звернути увагу на те, що перед скликанням установчих зборів для створення кооперативного об'єднання обов'язково обумовлюється питання представництва, тобто встановлюється пропорційна залежність “кількість членів кооперативу — кількість делегованих”, однакова для усіх кооперативів, які бажають взяти участь у зборах. Це необхідно для справедливого представництва кожного кооперативу на установчих зборах. Взаємопов'язаним важливим питанням є порядок голосування, що використовується в роботі установчих зборів та з'їзду як вищого органу управління об'єднанням. Дилема полягає в такому:

— або реалізація відомого кооперативного принципу “один член — один голос”, тобто кожен кооператив, незалежно від своєї чисельності, кількості представників та інших ознак, має лише один голос. Такий принцип відповідає положенню ст. 10 Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”, яка закріплює, що кооперативні об'єднання “проводять свою діяльність на тих самих засадах, що й сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи” [3];

— або застосування модифікованого принципу “один делегат — один голос”, тобто фактично вирішення питань об'єднання ставиться в залежність від великих чисельних кооперативів, ігноруючи інші ознаки та кооперативну рівність.

Як зазначає В. І. Федорович, у деяких зарубіжних країнах в об'єднаннях кооперативів рішення приймають за корпоративним принципом — залежно від обсягу обороту і внесків [4, с. 155].

Вирішення цього спірного питання, на наш погляд, слід шукати в площині кооперативних принципів, як основоположних начал-орієнтирів для побудови будь-якої кооперативної системи. Опираючись на визнані принципи кооперації, можна зробити висновок про пріоритетність першого із запропонованих варіантів як такого, що найбільш повно відповідає кооперативній сутності. Однак не слід забувати про еволюцію кооперативних організацій, їх зміну та пристосування до умов сьогодення. Ця об'єктивна тенденція, з одного боку, дозволяє кооперативам адаптуватись та існувати як успішна форма господарювання впродовж півтора сторіччя, з іншого — повинна мати межі, вихід за які означатиме вже не поступальну еволюцію, а втрату кооперативної ідентичності.

Взагалі, в результаті аналізу вітчизняної практики створення кооперативних об'єднань проблема членства в них проступає досить рельєфно. Яскравим прикладом може послужити Союз учасників сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України (СУСОКУ), що за своїми статутними завданнями та функціями має кооперативну сутність. Однак цей союз зареєстровано не як кооперативне об'єднання, а як всеукраїнську громадську організацію. Саме тому в статуті СУСОКУ зазначено, що союз об'єднує фізичних осіб та/або колективи фізичних осіб, а не кооперативи як окремі юридичні особи. Кооперативне об'єднання, що за законодавством має недостатньо стійке та однозначне правове положення, є менш привабливою формою об'єднання, ніж громадська організація. Така ситуація не повинна стати типовою, адже кооперативне об'єднання є спеціалізованою організацією, що будується на кооперативних принципах, і завдяки цьому більш повно захищає інтереси своїх членів.

Отже, у результаті дослідження інституту членства в об'єднаннях сільськогосподарських переробних кооперативів було обґрунтовано такі висновки. Сільськогосподарські переробні кооперативи можуть бути членами одного або кількох

кооперативних об'єднань, різних за метою та функціями. У виробничих об'єднаннях правомірним є запровадження майнового внеску на кшталт пайового. Називається необхідністю закріплення на законодавчому рівні інституту асоційованих членів у кооперативних об'єднаннях. Система управління в об'єднаннях сільськогосподарських переробних кооперативів повинна будуватись за класичним принципом "один член — один голос", що найбільш повно відображає принципи кооперації. Пов'язаний з управлінням інститут представництва повинен опиратись на нерозривність зв'язку між рядовими кооператорами та кооперативним об'єднанням. На досягнення цього направлена пропозиція щодо зобов'язання уповноваженого представника діяти в кооперативному об'єднанні лише таким чином, як вирішили повноважні загальні збори кооперативу. Цьому обов'язку кореспондує право кооперативу оскаржити дії свого делегата, що суперечать законному рішенню загальних зборів.

Подальші наукові дослідження доцільно вести в напрямі створення правових механізмів заохочення членства в кооперативних об'єднаннях.

Список використаних джерел

1. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV [Текст] // ВВР. — 2004. — № 5. — Ст. 35.
2. Гафурова, О. В. Сільськогосподарські виробничі кооперативи: права та обов'язки членів [Текст] / О. В. Гафурова. — К. : МАУП, 2006. — 200 с.
3. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР, у ред. Закону від 20.11.2012 р. № 5495-VI [Текст] // ВВР. — 1997. — № 39. — Ст. 261.
4. Федорович, В. І. Значення кооперації для розвитку сільського господарства в Україні [Текст] / В. І. Федорович // Збірник наукових праць учасників конференції "Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України ХХІ століття". — К. : Укоопсвіт, 2001. — С. 151–156.

*Рекомендовано до друку кафедрою аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету "Одеська юридична академія"
(протокол № 1 від 30 серпня 2013 року)*

Надійшла до редакції 26.09.2013

Гайдаржи К. А. Правоотношения членства в объединениях сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов

Анализируются правоотношения членства в объединениях сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов. В процессе исследования выявляются особенности, которые присущи членам объединений сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов. Предлагается законодательное закрепление института ассоциированных членов в кооперативных объединениях. В результате анализа автором проведена классификация ассоциированных членов по критерию цели их вступления. Одновременно в статье сформулированы универсальные права и обязанности членов объединений сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов, а также изучен характер членских отношений, а именно виды и особенности имущественных вкладов. Исследуется механизм представительства в органах управления кооперативным объединением и пути его усовершенствования. Обосновывается вывод относительно предпочтительности использования принципа "один член — один голос" при голосовании и представительстве в объединениях сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов как такового, который наиболее полно отображает кооперативную сущность данных организаций.

Ключевые слова: сельскохозяйственный перерабатывающий кооператив, кооперативное объединение, уполномоченные представители, ассоциированные члены.

Gaidarzhi, K. A. The Legal Relationships of Membership in the Association of the Agricultural Processing Cooperatives

The legal relationships of membership in the association of the agricultural processing cooperatives are analyzed in this article. The features, specific to the members of associations of agricultural processing cooperatives, are distinguished during a research. Author proposes that the institute of associate members needs to gain legislative support in cooperative associations. Author classifies associate members of cooperative associations by the criteria of purpose of joining. At the same time in this article author formulates universal rights and duties of members of association of agricultural processing cooperatives, and author researches the character of members' relationships, namely kinds and features of property contributions. Author makes a research of mechanism of representation in the governing bodies of cooperative association and way of its improving. Author substantiates the conclusion about priority of using the principle "one member-one vote" in voting and representation in association of agricultural processing cooperatives, as principle that the most accurately and fully reflects the cooperative identity of these organizations.

Keywords: agricultural processing cooperatives, cooperative association, authorized representatives, associate members.

